

KS. WIESŁAW WIĘCEK
EWELINA JANKOWSKA
UWM Olsztyn

WYCHOWANIE RELIGIJNE W NAUCZANIU KS. PIOTRA PORĘBY

Niniejszy artykuł poświęcony jest niezwykłemu pedagogowi i psychologowi ks. Piotrowi Porębie. Urodził się 22 kwietnia 1908 roku w Mystkowie w diecezji tarnowskiej. Uczył się najpierw w klasycznym gimnazjum w Nowym Sączu, a potem w niższym seminarium w Tarnowie. Po zdobyciu świadectwa maturalnego w 1929 roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie, gdzie w 1934 roku otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1947 - 50 studiował psychologię i pedagogikę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po czterech latach zdobył na Uniwersytecie Warszawskim stopień doktora nauk humanistycznych, a w 1967 roku habilitował się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Był profesorem w Warmińskim Seminarium Duchownym oraz do końca swojej działalności naukowej związany był z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Przeszedł do historii nauki katolickiej w Polsce i do dziejów nauki polskiej w ogóle jako twórca pierwszej uniwersyteckiej katedry pedagogiki rodziny. Zmarł 19 sierpnia 1991 roku, po ciężkiej i długiej chorobie.

W swojej rozległej pracy naukowej w sposób szczególny zajmował się rodziną, jej czynnościami wychowawczymi wzbogaconymi o środki nadprzyrodzone, które ukierunkowane są ku doczesnym i wiecznym celom. W katechezie rodzinnej Ks. Poręba nauczał, że wychowanie do życia sakramentalnego polega nie tylko na katechezie uczącej o sakramentach, lecz także na wdrażaniu osoby przyjmującej sakrament do określonych postaw, oraz by spełniała pewne określone warunki.

Religijne osiągnięcia dziecka zależą wyłącznie lub w bardzo dużej mierze od religijności lub areligijności rodziny¹

---

¹ G. Hansemann, Wychowanie religijne, Warszawa 1988, s. 315.

Przygotowanie do pierwszej spowiedzi i Komunii św.

Bardzo ważnym zadaniem stojącym przed każdą chrześcijańską rodziną, czerpiącą swą moc i siłę z sakramentu małżeństwa rodziców jest przygotowanie swych dzieci do życia sakramentalnego. Rodzina chrześcijańska winna się stawać wspólnotą formowaną przez sakramenty święte. Nie tylko sakrament małżeństwa, ale chrzest święty, bierzmowanie przyjęte przez dzieci mają całemu życiu wspólnoty przybliżyć moc zbawczą Chrystusa i otwierać na wpływ Jego łask²

Ośrodkiem i szczytem życia sakramentalnego całego Kościoła i każdej rodziny chrześcijańskiej jest Eucharystia. Oczywistą jest rzeczą, że wymaga to od obojga rodziców nie tylko wiernego przestrzegania obowiązku uczestniczenia w niedzielnej Mszy świętej w pełni z komunią, ale także zadbana o to, aby dzieci osiągając określony wiek mogły wraz z nimi w pełni uczestniczyć w Najświętszym Sakramencie³ Wprowadzenie do uczestnictwa we Mszy św. winno być poprzedzone wyjaśnieniem dziecku na czym polega ofiara i jakie jest jej znaczenie, nawiązując do Ofiary Krzyżowej, Ostatniej Wieczerzy, których uobeczeniem i kontynuacją w sposób bezkrwawy jest Msza św. Dziecko obserwując swoich rodziców, biorących aktywny udział we Mszy św. i przyjmujących Komunię św. pragnie ich naśladować. Dzięki temu przygotowanie do przyjęcia Chrystusa Eucharystycznego dokonuje się nie w sposób oderwany od przykładu, ale jak najbardziej związany z autopsyjnym doświadczeniem⁴ Pierwszą Komunię poprzedza pierwsza spowiedź dziecka, które wymaga troskliwego i umiejętnego przygotowania ze strony rodziców⁵ W spowiedzi św. należy ukazywać dobrego, przebaczonego i kochającego Chrystusa, który oczekuje na spotkanie z każdym nieszczęśliwym, obciążonym grzechem człowiekiem, by mu przywrócić spokój duszy, o ile przychodzi z żalem i postanowieniem odmiany życia⁶ Przygotowanie do Sakramentu Pokuty odbywa się już od wczesnych lat życia dziecka przez stopniowe kształtowanie sumienia. Rodzice są tymi, którzy pierwsi uczą dziecko rozpoznawać dobro i zło. Sukcesywnie z rozwojem dziecka zwiększa się zakres wpływów. W dzieciństwie rodzice stanowią absolutne kryterium moralności, jako że są osobami znaczącymi dla dziecka. Sobór Watykański II określa, że „sumienie jest najtajniejszym

---

² F. Adamski, *Wychowanie do życia chrześcijańskiego*, Kraków 1991, s. 82; por. P. Poręba, *Dziecko - środowisko - wychowawca w procesie wychowania religijno - moralnego*, w: *Studia Warmińskie*, 1965 (2), s. 480.

³ Tamże, s. 83.

⁴ Tamże, s. 191.

⁵ F. Gościeniecki, *Duszpasterstwo dzieci przyjętych do wczesnej Komunii świętej*, w: *Roczniki Teologiczne - Kanoniczne* 1961 (2), s. 64 - 93.

⁶ F. Adamski, dz. cyt., s. 192.

ośrodkiem i sanktuarium człowieka, gdzie przebywa on razem z Bogiem, którego głos w jego wnętrzu rozbrzmiewa” (KDK, 16). Słowa te wyrażają, że sumienie jest jedną z podstawowych wartości w osiąganiu dojrzałości chrześcijańskiej. Nasuwa się tu pytanie: jak należy postępować, aby sumienie dziecka było prawidłowo ukształtowane? Najwłaściwszym sposobem uwrażliwienia sumienia małego dziecka jest budzenie u niego wielkiej ufności w dobroć i miłość Boga do nas. To właśnie Bóg najlepiej nas rozumie, wie, co myślimy i widzi co robimy, nawet wtedy, gdy nie widzi nas nikt z ludzi. Bóg jest gotów zawsze nam pomóc, gdy tego potrzebujemy, gdy o to prosimy. Chce nam wybaczyć, gdy Go przepraszamy. Kształtując taki obraz Boga w dziecku będzie wzrastała osobista miłość do Niego, delikatna i wdzięczna. Zauważ, że to, co się nie podoba rodzicom, nie jest również miłe Bogu. Zapragnie za swe niestosowne zachowanie przepraszać rodziców i także przepraszać Boga⁷.

Kształtowanie sumienia jest procesem powolnym. W ramach katechezy rodzinnej spełnia rolę podstawowego etapu w przygotowaniu dziecka do sakramentu pokuty.

Działalność wychowawcza rodziców musi posiadać określone cechy. Podstawą formacji sumienia w środowisku rodzinnym jest atmosfera miłości, ciepła rodzinnego i przykład wzajemnych odniesień. Oznacza to także posłannictwo rodziców i oparcie o treści i motywy czerpane z Ewangelii. Ponadto dziecko w rodzinnym otoczeniu znajduje możliwość odczytania dobra w sposób naturalny. Oznacza to, że formacja sumienia dziecka nie dokonuje się przez zaznajomienie z przykazaniami Bożymi i wymaganie posłuszeństwa, ale przez podawanie impulsów w postaci przykładu płynącego od członków rodziny.

Według Pawła VI rodzina jest społecznością słabą, a nieraz grzeszną i pokutującą, która jednak doznaje przebaczenia, bo dąży do świętości.

Przygotowanie dzieci do przyjęcia sakramentu Eucharystii powinno być połączone ze ścisłą współpracą rodziców z katechetą. Od pierwszej spowiedzi dobrze przez dziecko przeżytej zależy jego pozytywne ustosunkowanie się do wszystkich spowiedzi w życiu. Przy pierwszej spowiedzi chodzi głównie o to, aby dziecko sobie uświadomiło, czego Pan Bóg od niego wymaga, jakim według woli Bożej być powinno, a kim jest w istocie. Pod wpływem rzeczywistości swego życia wzbudzi ono żal i podejmie walkę o usunięcie swych wad. Tym samym dziecko będzie nabywało coraz liczniejszych przyzwyczajzeń zewnętrznych do dobrego.

Wprowadzenie i przyzwyczajanie do dobrych spowiedzi jest zadaniem delikatnym, ogromnie ważnym, ale bardzo trudnym. Jeśli

---

⁷ H. Wistuba, Wychowanie religijne małego dziecka w rodzinie, w: Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, red. F. Adamski, Kraków 1984, s. 216.

wychowanie do spowiedzi się uda, będzie ona źródłem nieustannej duchowej radości i pobudką do ustawicznego postępu.

Bardzo ważnym momentem dla każdego chrześcijanina w jego życiu jest pierwsza Komunia św., czyli pełne zjednoczenie człowieka z Chrystusem. Konstytucja o Liturgii zaleca, aby wierni podczas Mszy św. posilili się przy stole Ciała Pańskiego. Kodeks Prawa Kanonicznego (kan. 853) stwierdza, że każdy ochrzczony może i powinien być dopuszczony do Komunii św.

Pierwsza Komunia św. winna być pojmowana w rodzinie katolickiej nie jako uwieńczenie, ukoronowanie czegoś, lecz jako pewne otwarcie, inauguracja. Złączenie nabytych wiadomości na lekcjach religii z obecnością Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie winno być uczęszczanie na Mszę św., odwiedzanie kościoła i inne formy pobożności eucharystycznej. Dzień pierwszej Komunii św. rozpoczyna nowy okres w życiu dziecka, to okres rzetelnej, wspaniałej pracy.

Przygotowanie do sakramentu bierzmowania.

Bierzmowanie jest znakiem dojrzałości wewnętrznej, zobowiązującym i uzdalniającym do pójścia drogą Chrystusa i Jego świętych. Na mocy sakramentu bierzmowania chrześcijanin otrzymuje szczególną siłę do wytrwania w powołaniu chrześcijańskim, co z kolej sprawia, że staje się on dojrzałym człowiekiem w społeczności religijnej. W związku z tą dojrzałością poszerza się zakres jego praw i obowiązków w Kościele⁸. Bierzmowanie jest darem Bożym, który umacnia młodego człowieka w osiągnięciu dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej. Człowiek otrzymuje w nim dary Ducha św. Wpływają one na jego myślenie, pragnienia i uczucia. Wzmacniają dążenie do prawdy i mądrości.

Pomagają wybierać dobro i trwać przy szlachetnych postanowieniach. Przynoszą wreszcie pokój uczuciom których symbolem jest serce. Sakrament ten wiąże młodego chrześcijanina jeszcze bardziej z Chrystusem i Kościołem, sprawia, że jest on dumny z Ewangelii i nie wstydzi się dawać świadectwa Jezusowi Chrystusowi. Chodzi tu o świadectwo życia i wiary wobec rówieśników, wobec wątpiących w istnienie Boga, a także zagubionych i nie widzących sensu życia.

Powołując się na naukę Soboru Watykańskiego II Paweł VI w konstytucji apostoelskiej o bierzmowaniu stwierdza: Przez sakrament bierzmowania odrodzeni na chrzcie otrzymują jako niewysłowny dar samego Ducha św., który ich umacnia w szczególny sposób, a naznaczeni znamieniem tego sakramentu jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem i w ten

---

⁸ H. Łuczak, Sakrament dojrzałości chrześcijańskiej, w: Wspólnota zbawienia, Warszawa 1990, s. 118 - 120.

sposób jeszcze mocniej są zobowiązani jako prawdziwi świadkowie Chrystusa do szerzenia i bronięcia wiary słowem i czynem” (DCN, 10).

Celem bierzmowania jest ściślejsze zespolenie chrześcijanina z Kościołem oraz uzdolnienie do budowania Kościoła świadectwem słowa i życia⁹.

Należy podkreślić społeczny charakter zarówno przygotowywania kandydatów do bierzmowania, jak i sam przebieg liturgii sakramentu. „Przygotowanie ochrzczonych do sakramentu bierzmowania należy przede wszystkim do Ludu Bożego. Troska o nie spoczywa zarówno na duszpasterzach jak i na katechetach i rodzicach, winni oni formować i umacniać u dzieci ducha wiary oraz przygotować do owocnego przyjęcia bierzmowania i Eucharystii” (OC, 3).

Terenem świadectwa i apostołstwa staje się tworzenie kultury, ekonomia, praca zawodowa, walka o sprawiedliwość, o prawo człowieka, budowanie jedności, a więc odpowiedzialności, za wszystkie wartości stworzone, za wszystkie wartości ludzkie.

Kodeks Prawa Kanonicznego przypomina o obowiązkach spoczywających na wszystkich wiernych, a przede wszystkim na rodzicach, którzy winni zatroszczyć się o przygotowanie swoich dzieci do życia sakramentalnego. Mają to uczynić przez formowanie w nich i potęgowanie ducha wiary, a także przez bezpośrednie przygotowanie do przyjęcia bierzmowania (KPK kan. 789).

U wielu chrześcijan sakrament bierzmowania zajmuje ostatnie miejsce wśród sakramentów. Praktycznie jest niedoceniony. Nie dostrzega się w nim związków z codziennym życiem. Zupełnie inaczej podchodzi się do chrztu dziecka. Uznaje się go za niezwykle ważne wydarzenie w życiu rodziny. Uroczyście święci się dzień pierwszej Komunii św. dziecka. Natomiast bierzmowanie w praktycznej ocenie wierzących pozostaje trochę na marginesie życia.

Osobista decyzja bierzmowanego jawi się jako warunek owocności przyjętego sakramentu. W tym procesie kształtowania się decyzji młodego człowieka ważną rolę odgrywa rodzina. Byłoby rzeczą bardzo wskazaną, aby rodzice zainteresowali się jak wygląda przygotowanie do bierzmowania, nawiązali kontakt z katechetą jak również brali udział w naukach przygotowawczych do bierzmowania.

We współczesnym stylu życia przy każdej okazji zwraca się uwagę na to, co przyjemniejsze, wygodniejsze i łatwiejsze. Człowiek unika wysiłku, nie widzi głębszego sensu w przewyciężaniu samego siebie. Wielu ludzi akceptuje przeciętność, mierność, łatwiznę. Doprowadza to do zaniku

---

⁹ J. Kudasiewicz, Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, Warszawa 1981, s. 433.

zdolności do przeprowadzania głębszej refleksji nad swoim postępowaniem, załamywania się w obliczu trudności życiowych, kierowania się własnym interesem w nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich. Wyrazem niedojrzałości chrześcijańskiej jest postępowanie według ciała a nie według ducha i kierowanie się na co dzień zazdrością, zawiścią i egoizmem. Nic więc dziwnego, że w tej sytuacji sakrament bierzmowania traktowany jest przez wielu chrześcijan jako zwykła formalność, którą trzeba obowiązkowo zaliczyć po drodze do innych bardziej popularnych sakramentów¹⁰

W Polsce zasadniczo udziela się sakramentu bierzmowania na początku okresu młodości w przekonaniu, że jest to najwłaściwszy czas, aby człowiek został umocniony Duchem św. W okresie młodości człowiek może już sam w sposób świadomy wyznać swoją wiarę, dostrzega znaczenie wartości w życiu doczesnym, zaczyna poczuwać się do osobistej odpowiedzialności za zbawienie innych ludzi. Okazuje się jednak, że wielu młodych ludzi przyjmując ten sakrament nie rozumie bogactwa wartości, jakie on ze sobą niesie, nie dostrzega potrzeby świadomego przyjęcia wiary, nie uświadamia sobie religijnych zobowiązań względem innych ludzi. Niejednokrotnie się zdarza, że przyjmując sakrament bierzmowania doświadczają oni wewnętrznej pustki. W tej sytuacji trudno mówić o dojrzałości chrześcijańskiej.

Można zadać w tym miejscu pytanie, co jest tego przyczyną? Otóż czas przyjęcia sakramentu bierzmowania przypada na okres życia 16 - 17 lat. Jest to okres dojrzewania i dorastania. Charakteryzuje się wyzwoleniem spod zależności od rodziców i wchodzeniem w inne grupy społeczne.

Grupy społeczne mają wielki wpływ na kształtowanie się postaw religijnych jej członków. Mogą one spełniać w tym względzie funkcję pozytywną lub negatywną. Jeśli młody człowiek znajdzie w grupie wartości chrześcijańskie i oparte na nich modele postępowania, to grupa młodzieżowa stanie się najlepszą szkołą inicjacji do życia chrześcijańskiego. W przeciwnym razie może dojść do niekorzystnego oddziaływania grupy na rozwój religijny jednostki. W wielu przypadkach prowadzi to do wystudzenia życia religijnego, zaniedbania praktyk pobożności, osłabienia poczucia przynależności do Kościoła, a w skrajnych przypadkach do całkowitego odrzucenia przekonań religijnych¹¹

W tym okresie dochodzi do ogromnej zmiany w religijności młodych ludzi. Religijność ich jest poddana procesowi wewnętrznej przemiany. Młodzi zaczynają poddawać krytycznej ocenie swą dotychczasową postawę religijną ukształtowaną przez środowisko rodzinne i dążą do jej gruntownego

---

¹⁰ H. Łuczak, dz. cyt. s. 122.

¹¹ R. Pomianowski, Psychologiczne problemy kształtowania się religijności i jej dewiacje, w: *Seminare* 1975, s. 168.

przekształcenia. Na te zachodzące zmiany należy patrzeć bez przesadnego niepokoju. Są one potrzebne i konieczne, aby rozwój religijny mógł się posunąć w kierunku osiągnięcia religijności bardziej dojrzałej. Aby to przejście mogło się dokonać i było udane młodzi ludzie potrzebują pomocy i oparcia. Znaleźć je powinni przede wszystkim u rodziców oraz katechetów, którzy z optymizmem, odpowiedzialnością i miłością podejmą się wypełnienia tego zadania.

Młodzi ponadto przeżywają stałą konfrontację światopoglądową jak również zetknięcie się z obojętnością. W niektórych wypadkach pragnienie bycia jak inni stawia ich w sytuacji konfliktowej. W tym momencie potrzebny jest szczery i otwarty dialog z rodzicami. W rozmowach na temat kolegów, spotkań, rozrywek rodzice powinni pomóc swym dzieciom w zajęciu właściwego stanowiska opartego na tolerancji a zarazem z pełnym poszanowaniem własnych przekonań.

Bardzo ważną rzeczą jest, aby młodzież przygotowująca się do sakramentu bierzmowania uświadomiła sobie fakt, że sakrament ten zobowiązuje do czynu, do działania dla wiary innych. Niezwykłą rolę mają tu do spełnienia rodzice. Jedynie zainteresowanie domu rodzinnego sprawami Kościoła może obudzić w młodym człowieku chęć do dojrzałego uczestnictwa w życiu tegoż Kościoła. Tylko taka postawa rodziców zapewni młodym odnalezienie swego miejsca i roli w Kościele, skutecznie przyczyni się do podjęcia konkretnej posługi w życiu kościoła lokalnego i najlepiej przygotowuje ich do przyszłej odpowiedzialności za rozwój Kościoła i wiary w świecie.

Przygotowanie do sakramentu małżeństwa

Małżeństwo jest przymierzem przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, której podstawą jest umowa między nimi zawarta świadomie i dobrowolnie. Takie przymierze zawierane między ochrzczonymi uzyskało rangę sakramentu. Małżeństwo katolickie odznacza się następującymi cechami: jedność, wyłączność, trwałość. Według nauki Kościoła wynikają one z istoty sakramentu małżeństwa i istoty miłości i poszanowania godności ludzkiej.

Istotą małżeństwa jest całkowita jedność mężczyzny i kobiety. Jedność ta obejmuje całego człowieka. Wyrasta ona ze zjednoczenia duchowego i staje się całkowitą jednością przez zjednoczenie cielesne.

Ponieważ zjednoczenie małżeńskie jest identyczne z aktem płciowym, dlatego do tej całkowitej jedności mężczyzny i kobiety należą również dzieci będące owocem duchowo - cielesnego zjednoczenia. Tak więc małżeństwo jako całkowita jedność mężczyzny i kobiety rozszerza się i tworzy rodzinę.

Czynnikiem jednoczącym jest miłość we wszystkich swych odcieniach, jako miłość małżonków, rodziców, dzieci i rodzeństwa. Ponieważ małżeństwo i rodzina winny być całkowitą jednością w miłości, dlatego właściwe rozbudzenie i wykształcenie zdolności do kochania jest najważniejszym zadaniem w przygotowaniu do małżeństwa. Wychowanie to należy zacząć już we wczesnym dzieciństwie z uwzględnieniem sytuacji dziecka oraz jego wieku.

Przygotowanie do życia małżeńskiego - rodzinnego jest bardzo ważnym elementem w procesie wychowania dziecka. Współcześnie uważa się, że ma ono być świadome, długofalowe, rozpoczynające się już bardzo wcześnie. Należy pojmować je jako proces stopniowy i ciągły. Składa się ono z trzech podstawowych etapów: przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie. Przygotowanie dalsze zaczyna się już w dzieciństwie. W tej mądrej pedagogii rodzinnej nastawionej na doprowadzenie dzieci do odkrycia siebie jako istot obdarzonych złożoną i bogatą psychiką oraz własną osobowością z jej mocnymi i słabymi stronami. Jest to okres, w którym powinno się zaszczyć szacunek dla każdej zdrowej wartości ludzkiej tak w stosunkach międzyosobowych jak i społecznych z tym wszystkim, co ma znaczenie dla kształtowania charakteru, dla opanowania i właściwego użycia własnych skłonności, dla sposobu widzenia i traktowania osób odmiennej płci (FC 66).

Obowiązek przygotowania do życia małżeńskiego rodzinnego w pierwszym rzędzie spoczywa na rodzinie. Rodzina bowiem, w której dziecko rodzi się i wzrasta daje podstawy do kształtowania szczęśliwego związku małżeńskiego. Rodzina daje dziecku formację jego przyszłego życia małżeńskiego, ustawia jego problematykę i daje odpowiedzi na najważniejsze jego zagadnienia, a przede wszystkim dostarcza mu odpowiednich, bezpośrednich, żywych wzorców osobowych wziętych z własnego życia¹².

Wśród znawców zagadnień społecznych uznanie dla funkcji wychowawczej rodziny stało się powszechne. W ramach wychowania ogólnego dokonuje się przygotowanie do życia w małżeństwie, którego zasadnicza część przypada na okres dzieciństwa i młodości. Prawdą jest, że prawidłowe wychowanie odebrane w domu rodzinnym staje się podwaliną szczęścia wielu małżeństw. Człowiek przychodzi na świat w rodzinie, jest ona jego pierwszym środowiskiem. Wychowanie stanowi podstawową funkcję obok prokreacji, jaką rodzina podejmuje wobec niego. Środowisko rodzinne daje człowiekowi pierwszy i naturalny zestaw bodźców uaktywniających jego rozwój¹³

---

¹² P. Poręba, Współżycie pokoleń na bazie rodzinnej, Olsztyn 1981, s. 70.

¹³ P. Poręba, Pedagogizacja rodziców, w: Studia Warmińskie 1969 (6), s. 428.

Proces przygotowania do życia małżeńsko - rodzinnego winien być rozpatrywany w kilku ważnych aspektach: kształtowanie osobowości i charakteru wychowanie do czystości seksualnej wychowanie do miłości.

Więź rodziny z dzieckiem i jej wpływ na kształtowanie się postaw bazuje na skłonnościach naśladowczych dziecka, zaś atmosfera bezpośredniości przyczynia się do skuteczności wychowania.

Uformowane w takim klimacie poglądy i przyzwyczajenia dziecka mają zasadnicze znaczenie w kształtowaniu się późniejszych postaw.

Rodzina zatem wywiera wyjątkowy wpływ, nawet w swej niedoskonałej strukturze miewa dodatni wpływ na kształtowanie psychiki dziecięcej. Jako grupa społeczna jest ona pierwszym, niezastąpionym środowiskiem wychowawczym dziecka. W niej bowiem i przez nią kształtuje się postawa religijna, moralna, społeczna. Oddziaływanie rodziny na dziecko w najwcześniejszym okresie życia pozostawia w jego psychice niezatarty ślad: „Jedność struktury rodzinnej, jakość uczuciowa są podstawowymi czynnikami środowiskowymi i wychowawczymi kształtującymi początki osobowości, początki ważne, o charakterze decydującym o przyszłym rozwoju dziecka”¹⁴.

Oddziaływanie domu rodzinnego odgrywa ważną rolę w kształtowaniu osobowości i charakteru dziecka. Psychologia zna pojęcie prawa wyrównywania uczuć, co oznacza, że im więcej miłości, bezpieczeństwa, akceptacji i serdeczności otrzymało dziecko w domu rodzinnym, tym łatwiej mu w dorosłym życiu obdarzać podobnymi uczuciami innych ludzi, w tym także partnera przysłego związku małżeńskiego. Człowiek, który wspomniane uczucia wyniósł z domu rodzinnego będzie charakteryzować się większą odpowiedzialnością i dojrzałością osobową. W sytuacji przeciwnej, tzn. gdy podstawowe potrzeby emocjonalne dziecka nie zostały zaspokojone w domu rodzinnym, wówczas osoba taka będzie wciąż nienasycona w swoich potrzebach emocjonalnych, nastawiona bardziej na branie niż na dawanie. U człowieka, który w dzieciństwie miał niezaspokojone potrzeby emocjonalne i zaburzone więzi z rodzicami może dojść do wytworzenia się wielu potrzeb neurotycznych, które staną się przeszkodą do budowania szczęśliwego związku małżeńsko rodzinnego¹⁵. Jak więc z powyższego wynika rodzina w sposób bezpośredni i pośredni kształtuje osobowość dziecka. W rodzinie bowiem dziecko nabywa umiejętności dojrzałego widzenia otaczającej je rzeczywistości. Dzieciństwo jest okresem ważnym dla

---

¹⁴ P. Poręba, Jedność, spoiwość, trwałość struktury rodzinnej w procesie wychowawczym. W: Studia Warmińskie 1986 (5), s. 529.

¹⁵ K. Horney, Neurotyczna osobowość naszych czasów, Poznań 1993.

człowieka. Dlatego w szeroko rozumianym przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie nie można tego okresu pominąć¹⁶

J. Szczepański w swoich wypowiedziach podkreśla również, że „jakość i rodzaj stosunków panujących w rodzinie, atmosfera wzajemnych oddziaływań, swoista subkultura środowiska rodzinnego mają doniosły wpływ na proces socjalizacji, na kształtowanie wyobraźni dziecka o stosunkach międzyludzkich, na jego postawy czy też kształtowanie się osobowości¹⁷. Dokonuje się to w toku codziennych sytuacji przez współuczestnictwo i współdziałanie¹⁸

Przykład rodziców jest jedną z najskuteczniejszych metod wychowania w rodzinie, ponieważ rodzice wychowują nie tylko wtedy, kiedy mówią do dziecka i informują jak ma postępować, co raczej swoim przykładem. Ważne jest również jak sami postępują i jak się odnoszą do siebie i do dziecka¹⁹

Kolejnym ważnym zagadnieniem związanym z przygotowaniem do życia małżeńsko rodzinnego jest sprawa wychowania seksualnego. Ponieważ wychowanie jest stopniowym usamodzielnianiem dzieci i młodzieży na drodze do zbawienia, w dziedzinie wychowania seksualnego nie wystarczy udzielić odpowiednich informacji, lecz trzeba starać się o to, aby było ono jednocześnie prawdziwą formacją charakteru, a więc odpowiednich postaw i zachowań²⁰.

W świadomości dziecka bardzo wczesnie dziedzina seksualna kojarzy się prawidłowo z instytucją małżeństwa. Wizja życia seksualnego, jeszcze nie sprecyzowana, powstaje w zestawieniu z najbliższym obserwowanym układem własnego domu. Jeżeli obserwacja rodziców przynosi same negatywy, nie ma mowy o prawidłowym wychowaniu seksualnym²¹.

Poruszając sprawy wychowania seksualnego, należy zaznaczyć, że każde wychowanie musi uwzględniać rzeczywistość płci. Płciowość stanowi o strukturze osobowości i wszystko, co człowiek czyni nosi znamiona jego płci. W tym sensie wszystkie działania mężczyzny są męskie, zaś kobiety - kobiece, a więc wychowanie człowieka musi uwzględniać jego odrębną płciowość²².

---

¹⁶ E. Sujak, Fazy rozwoju miłości ludzkiej, Przemysł 1982, s. 36 - 38.

¹⁷ J. Szczepański, Zagadnienia socjologii współczesnej, Warszawa 1965, s. 49.

¹⁸ T. Kukołowicz, Rodzina wychowuje, w: Ateneum Kapłańskie 1975 (375), s. 84 - 85.

¹⁹ E. Sujak, Wychowanie do życia w rodzinie, w: Tygodnik Powszechny 1967 (49), s. 1.

²⁰ R. Murawski, Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej, Warszawa 1989, s. 239.

²¹ W. Póltawska, Rola rodziców w wychowaniu seksualnym młodzieży, w: Rodzina wspólnota miłości 1999 (7), s. 97.

²² Tamże, s. 93.

Dziecko, żeby weszło w świat, musi mieć wzór świata dwupłciowego. W tym świecie dziecko musi określić siebie przez identyfikację ze swoją płcią. Obraz rodzica płci odmiernej stanowi wzór partnera, natomiast obraz rodzica tej samej płci staje się wzorem zachowań charakterystycznych dla płci własnej²³ W procesie wychowania rodzinnego chłopiec uczy się swojej przyszłej roli męskiej naśladowując ojca, a dziewczynka w roli kobiecej naśladowuje matkę. Decydującym zatem czynnikiem jest tutaj przykład. Wzory oglądane w rodzinie są bardzo ważne dla przyszłego zachowania się dziecka w stosunkach małżeńskich i rodzinnych²⁴

W ramach wychowania zachodzi konieczność przekazywania młodym, w miarę jak dorastają, odpowiedniej sumy właściwej wiedzy o ludzkiej płciowości. Płeć nie może być traktowana jako wyłączone źródło atrakcji, gdyż jest losem człowieka, jego przeznaczeniem. Płeć wyznacza zadanie, którego realizacja domaga się szczególnej działalności. Człowiek przez całe życie ma realizować siebie w sposób ściśle określony przez płęć. Mężczyzna ma swym życiem realizować coraz pełniej swoją męskość, a kobieta swoją kobiecość²⁵

Płeć jest nierozdzielnie związana z funkcją przekazywania życia. Prawda o płodności powinna być przekazywana młodzieży. Najlepiej jest, gdy czynią to rodzice. Do rodziców należy przede wszystkim podkreślenie odpowiedzialności za płodność. Żeby jednak płodność mogła stać się źródłem prawdziwej miłości, musi być podporządkowana rozumowi. To zakłada zdobycie pewnej sumy wiadomości biologicznych. Odpowiednia wiedza pozwala na kierowanie działaniem zgodnie z rozumem. Można tego dokonać przez szczerą rozmowę bądź podsuniecie odpowiedniej lektury na określony temat. Pytaniem nurtującym wielu rodziców jest - kiedy? Ogromnym błędem jest informacja spóźniona, gdyż najczęściej zostaje wyprzedzona oddziaływaniem zewnętrznym, niekiedy brutalnym i wulgarnym. Szczególnym błędem wychowania jest traktowanie dzieci czy młodzieży jako istot aseksualnych i usiłowanie utrzymania tego stanu jak najdłużej przez przemilczanie spraw seksualnych i traktowanie ich jako tabu.

Bardzo istotnym elementem wychowania seksualnego jest czystość. Formacja dzieci i młodzieży w zakresie wychowania seksualnego ma na celu uświadomienie im potrzeby wypracowania w sobie odpowiedniej postawy w sprawach seksualnych w stosunku do siebie samego i do innych osób, a więc samodyscypliny, panowania nad sobą i czystości w relacjach z innymi, jak również zrozumienie, że miłość ma sens tylko wtedy, gdy jest czysta

---

²³ A. Tomkiewicz, M. Nerlo, Rodzina w świetle publikacji P. Poręby, w: Studia Warmińskie 1995 (XXXII) s. 225.

²⁴ P. Poręba, Psychologiczne uwarunkowania życia małżeńskiego, Lublin 1977, s. 75.

²⁵ W. Półtawska, dz. cyt., s. 99 - 100.

i ofiarna, że ma na celu szczęście partnera i nie jest realizowana przed małżeństwem, lecz skierowana ku realizacji zadań małżeństwa.

Kolejnym ważnym elementem przygotowującym dzieci do życia małżeńskiego jest miłość. Według pedagogiki katolickiej do miłości małżeńskiej zdolny jest tylko człowiek integralnie wychowany. Dlatego od rodziców wymaga się, aby w ramach wychowania ogólnego nie zaniedbywali pośredniego wychowania do miłości małżeńskiej. Istotne tu są postawy rodzicielskie i wychowawcze. Rodzice żyjący w zgodzie, okazujący sobie uczucia wzajemnego przywiązania, szacunku, świadczący sobie gesty życzliwości i pomocy są najlepszym przykładem wychowawczym.

Dokonując analizy materiału na temat rodziny w przygotowaniu małżeńsko rodzinnym należałoby zaakcentować, że obok wymienionych środków naturalnych, które często są słabe i niewystarczające w rodzinie chrześcijańskiej powinno się stosować środki nadnaturalne. Należą do nich praktyki religijne. Środki te wspomagają oddziaływanie wychowawcze rodziców w sposób nadprzyrodzony. Ponadto odgrywają dużą rolę w kształtowaniu sumienia dziecka. Prawidłowo ukształtowane sumienie jest elementem dojrzałej osobowości. Ta zaś jest warunkiem koniecznym, aby człowiek mógł podjąć odpowiedzialne zadania małżeńskie i rodzicielskie.